

REZOVI, ŠAVOVI I TKANJE TEORIJE: PREDGOVOR TEMATU O DUBRAVKI UGREŠIĆ

Ovaj temat okuplja dio radova izloženih na kolokviju “Poduplani autorski štep: Dubravka Ugrešić od postmoderne do postsocijalizma”, održanom 13. prosinca 2024. na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Predstavljena istraživanja promišljaju kroz generacijsku, disciplinarnu i teorijsku raznolikost, pitanja poetičkog kontinuiteta i kontekstualnog reza političke, društvene, ekonomske i kulturne stvarnosti u opusu Dubravke Ugrešić (1949–2023), jedne od najznačajnijih autorica postjugoslavenskih i europskih književnosti. U skladu sa složenom putanjom spisateljske biografije Dubravke Ugrešić, i temat uspostavlja dijalog između različitih generacija istraživača i čitatelja. S jedne strane, uključeni su radovi koji se nadovezuju na već uspostavljene linije tumačenja, produbljujući ih i nudeći nove uvide unutar poznatih okvira. S druge strane, prostor je otvoren i mlađim glasovima, koji otkrivaju živu prisutnost Ugrešićkina opusa u suvremenoj recepciji. Na taj način predstavljeni radovi pokazuju da je njezina koncepcija književnosti i dalje ključna za transgeneracijsko dijeljenje, razmjenu i stvaranje znanja.

Opus Dubravke Ugrešić oblikovao se na sjecištu književne tradicije, feminističke misli, književne i kulturne teorije te je bio obilježen stalnim preispitivanjem granica između književnosti i politike, umjetnosti i svakodnevice, nacionalnog i translokalnog. Analize zastupljene u ovom tematu zajednički polaze od pretpostavke da njezino književno stvaralaštvo nije moguće svesti na jednoznačne kategorije žanra, poetike u užem smislu ili pripadnosti jednom književnom polju: ono je funkcioniralo kao prostor proizvodnje znanja kojim su se preispitivali i redefinirali pojmovi književnosti, književnog kanona, (ženskog) autorstva i subjektiviteta. Usto, Ugrešić nije pristajala na utvrđene podjele između visoke i trivijalne kulture, umjetničkog i dokumentarističkog, osobnog i kolektivnog glasa. Upravo to hibridno, metatekstualno i ironijsko usmjerenje čini njezinu prozu paradigmom književnog mišljenja koje istodobno analizira i preobražava strukture unutar kojih nastaje.

Važnost Dubravke Ugrešić u suvremenoj književnosti proizlazi i iz njezina duboko osviještenog odnosa prema jeziku i književnim formama. U njezinim se tekstovima književnost razumijeva kao polje otpora, pri čemu predstavlja prostor na kojem se estetsko i političko susreću na dvjema razinama: autorefleksivnoj (i/ili autofikcionalnoj) i literarnoj. Prilozi u ovom tematu tako, s jedne strane,

ukazuju na složen odnos literarnosti i društvene stvarnosti, kao i na složene mreže njihovih odnosa s drugim književnim tekstovima, te, s druge strane, omogućuju promišljanje kompleksnog rada "politike estetskog" (Rancière), odnosno "antipolitike", kako je to autorica sama artikulirala u svojim esejima pozivajući se na Györgya Konráda. Takav se politički angažman razlikuje od tradicionalnijih modela jer je u Ugrešićkinu opusu političnost književnoga teksta oblikovana prije svega dijalogom s tekstom i piscima zrcalnih sudbina, naposljetku tretiranjem i stvarnosti kao teksta i teksta kao stvarnosti. Njezina je proza uvijek bila u dijalogu s društvenim, ideološkim i institucionalnim okvirima, ali taj je dijalog rijetko kada bio afirmativan: on je razotkrivao mehanizme moći, jezika i reprezentacije, pri čemu se književnost uvijek nanovo potvrđivala kao privilegirano mjesto kritičkog mišljenja.

Književni opus Dubravke Ugrešić nerazdvojjiv je od pitanja prostora, vremena i pripadnosti. Njezino kretanje između Zagreba, Berlina i Amsterdama – između jezika i kulturnih polja – nije proizvodilo osjećaj gubitka, nego je oblikovalo translokalnu poetiku, u kojoj se egzil pretvarao u kreativno stanje, a eluzivnost i rascjepkanost iskustva u estetski i etički princip na temelju kojega je nastajalo specifično i višeslojno društveno i afektivno znanje. Njezina proza ne može se svesti na komentar društvene stvarnosti, nego se shvaća kao alternativno polje znanja – kao prostor u kojem se proizvode novi oblici razumijevanja povijesti, politike i svakodnevice. U tom smislu, Ugrešićkino stvaralaštvo predstavlja spoj estetske samosvijesti i etičkog angažmana: njezin opus ne pretendira na univerzalnu istinu, nego na mnoštvenost glasova, iskustava i interpretacija. Radovi pristupaju tom opusu upravo iz te višedimenzionalne perspektive. Umjesto jedinstvene interpretacije u strogo definiranim i omeđenim disciplinarnim okvirima nude niz čitateljskih ulaza u opus koji se odupire svakom pokušaju svođenja na monolitnu interpretaciju, na zatvaranje i kanonizaciju. Protežu se od sociologije književnosti, koja njezine tekstove čita kao alternativu institucionalnoj proizvodnji društvenog znanja (Kolanović), preko filozofski intoniranih čitanja, koja roman sagledavaju kao "mašinu proizvodjenja značenja" (Ivić), do književne geografije, koja mapira translokalne prostore poput sjevernoameričkih gradova, Berlina i Amsterdama (Lukić, Pušenjak) te književnopovijesnih analiza koje njezinu poetiku povezuju s kontekstom ruske avangarde (Protrka Štimec). Ugrešićkina se "politika žanra" čita kroz prizmu dekonstrukcije, feminističke kritike i ruskog formalizma (Dakić), iskustvo egzila sagledava se kroz feminističku "teoriju stajališta" (Lukić), dok se roman *Ministarstvo boli* interpretira kroz koncepte "narativne imaginacije" i "imaginacijskog teoretiziranja" (Kolanović). Ta teorijska polifonija prirodan je odgovor na složenost Ugrešićkina opusa, koji se i sam postavlja kao "politika

forme” (Ivić). U središtu svih pristupa nalazi se svijest o književnome tekstu kao dinamičnom obliku mišljenja – strukturi koja ne samo da reflektira svijet nego ga i aktivno konstruira.

Temat tako nastoji afirmirati Dubravku Ugrešić kao autoricu iznimnog književnog dometa, ali i kao teoretičarku jezika, kulture i društva u najširem smislu. Njezino stvaralaštvo pokazuje da književnost, čak i u uvjetima tržišne i ideološke instrumentalizacije, može zadržati svoj kritički, spoznajni i emancipacijski smisao. Čitanje proze Dubravke Ugrešić danas znači suočavanje s možda i temeljnim pitanjem humanistike: može li riječ još uvijek biti prostor slobodnog mišljenja, ironijskog otklona i neprestanog preispitivanja svijeta? Budući da je Ugrešić na to pitanje – unatoč brojnim rezovima u vlastitoj biografiji – uporno odgovarala potvrdno, njezin opus ostaje nezaobilazno mjesto suvremene kritičke i teorijske refleksije.

Maša Kolanović, Danijela Lugarić Vukas i Anera Ryznar